

РАБОТАТА ПО ГРУПИ И СЛОВОТВОРЧЕСКАТА ИЗЯВА НА УЧЕНИЦИТЕ В I – IV КЛАС

Валентина Колева

Груповата форма на организация на учебния процес се отличава с нетрадиционна стратегия – учител група – ученик. Тя диктува друг тип дидактико-методически характеристики: поставят се по-сложни учебни задачи, изискващи повече време, по-голям обем от знания; повече етапи в изпълнение на задачите, тъй като при решаването им си взаимодействат усилията на учениците от отделните групи или подгрупи. При това по време на урока възниква нова в социално-психологически смисъл ситуация – работата на една група зависи от тази на друга и дори от дейността на отделни ученици. Взаимодействието между членовете на отделна група, сътрудничеството между групите в името на обща цел; познавателните контакти между ученици с различни възможности и опит, но сплотени от интересна задача, от симпатии и амбиции... всичко това внася дълбоко хуманен, човешки смисъл и атмосфера в урока; формират се ценни личностни качества, както и умения за познавателен труд.

Спецификата на учебния предмет български език и литература, учебното съдържание и целите на обучението; психо-физиологическите особености на учениците от началните класове създават благоприятни условия за групова организация на обучението.

В опитната ни работа, проведена в периода 1987 – 1993 г. в базови училища от град Шумен, Търговище и Велико Търново, се ръководехме от идеята чрез груповата работа да се внесе повече съдържателност, методическа свежест в условията на класно-урочната организация. Съобразявахме се с разбирането, че груповото учене се осъществява при наличието на следните основни признаци:

а) проблемът, познавателната задача, която се поставя от учителя или се формулира в процеса на урочната дейност, изисква обединените усилия на целия клас;

б) наличието на взаимна зависимост при решаването на учебния проблем, което е неосъществимо без определено разпределяне на задълженията, участието на отделните ученици;

в) наличието на взаимен контрол и чувство за отговорност;

г) организация и разпределение на работата в хода на извършването ѝ и контрол от страна на самите ученици.

Следва да подчертаем, че вторият и третият признак имат определящо значение.

Резултатите от опитната ни работа по безспорен начин доказват, че при умело ръководство и педагогическа съобразителност груповото учене в умело съчетание и индивидуалната и фронталната организация на познавателната дейност благоприятства ефективното обучение при различните типове уроци, както и в различните звена от техния ход. Освен това комуникативно-речевата стратегия на обучението по български език и литература и комуникативно-практическите му цели в началните класове диктуват необходимостта от обогатяване на методическата система с нестандартни методически похвати и организационни форми с оглед на:

– по-широката диференцираност на познавателната дейност на малкия ученик и неговата социализация;

– обогатяване на езиковата компетентност на учениците в I – IV клас, вкл. и в теоретичен план.

Груповото учене има добра адаптация към учебно-възпи-

тателния процес изобщо в началните класове и по-конкретно в уроците по български език и литература.

Например в трети клас при темата “Какво трябва да знаем за думата?” бе използвана работа по групи. За да се актуализират знанията на учениците за частите на речта се създава игрова ситуация. На черната дъска е апликиран красив дворец. За да влязат в него и открият вълшебствата, затворени във всяка от кулите му, учениците от съответните групи следва да решат лингвистична гатанка, малък ребус или да редактират деформирани словосъчетания и изречения. Ако учениците от съответната група срещнат затруднения, помагат им съучениците от друга група. И както е в света на приказките, всяка от групите чрез своите членове преодолява три препятствия т. е. изпълнява три задачи с теоретико-приложен характер.

Според възможностите на конкретна учебна тема, образователните цели и с оглед на конкретния адресат – учениците от даден клас, езиковото обучение разкрива неограничени възможности за учене по групи. При създадена ситуация учениците от всяка група по избор или според указанията на учителя изпълняват определена дейност, за да открият

нова лингвистична информация, за да я приложат в определени речеви условия, за да стигнат до важни за лингвистичната им подготовка изводи, до формирането на правоговорни и правописни знания и умения. Работата по групи лансира и по-нетрадиционни за езиковото обучение похвати като “стилистичния експеримент”, “малките изследвания”. При тях учениците работят по групи или по двойки в условията на урока или в извънучебно време. Тази организация на труда води до формиране на траен интерес към езиковата или литературната действителност; развиват се важни качества на личността; създава се атмосфера на бодрост и оптимистичност в общуването между учениците, между тях и учителя и необятното поле на знанието...

Във втори клас при темата “Как да използваме прилагателните имена”, за да се осъзнаят и разширят познанията за тази граматическа категория, учениците изпълняват различни дейности. Тръгва се от фронтална работа – занимателна задача-загадка от името на Всезнайко:

– Малка и зелена бях
на наедрях и узрях.
Сега съм сладка, сочна и червена
крася короната на моето дърво.
От него бързо ти ме откъсни

и с моите витамини силен порасни!

Учениците отговарят на загадката (ябълката). Изпълняват поръката на Всезнайко – Каква е ябълката? По този начин откриват граматическата идентичност на посочените от самите тях отговори и кога в ежедневието биха ги използвали... (сочна, червена, едра, сладка, дъхава, ароматна, вкусна, витаминозна, красива...). С интерес второкласниците посрещат следващата задача – Кои от посочените прилагателни биха използвали, ако трябва да опишат този плод пред хора от други части на планетата, които никога не са виждали или вкушали ябълка... Второкласниците стигат до извода, че използването на прилагателните зависи от това защо, с каква цел, за кого и какво се говори. След това по групи наблюдават употребата на прилагателните имена в различни по жанр и стил текстове: откъс от ученическо художествено съчинение-описание – “Мишокът Джери”, съобщение от вестник, в откъс от народната песен “У Недини слънце греє”, в абзац от последния урок по родинознание, в откъс от ученото по четене стихотворение “Поточе” – Ел. Пелин (Читанка 1991, с. 87) – I куплет. Въз основа на отговорите на всяка група, без излишни и трудни понятия децата стигат до достъпни и полезни за собст-

вената им речева практика изводи. Те се съотнасят и към информационното каре в учебника по Български език (с. 116). Домашната работа предлага възможност за избор на темата, но в жанровите особености на описанието – любим герой от анимационен филм, любима играчка, своя работен кът въкъщи, член от своето семейство... – но така, че всеки слушател да си го представи или да го разпознае (ако става дума за известен обект).

Втори вариант за домашна работа “малко изследване” по групи учениците се насърчават да запишат прилагателните имена съответно от:

– разговор между близките им по време на вечеря;

– в текста на разказаната приказка в предаването “Лека нощ, деца”;

– да направят запис на разговор между свои приятели (съученици) в училищния двор, по време на телефонен разговор...

Каква е методическата цел? В условията на интересна, самостоятелно избрана дейност малкият ученик прилага усвоеното за дадена граматическа категория (в нашия случай – прилагателното име), осъзнава в достъпна форма комуникативната ѝ стойност и възможности. В следващия урок (за езиковото обучение), доклад-

вайки резултатите от своите “изследвания” всяка група ще представи автентичен езиков материал, ще покаже степен на лингвистичното си познание. Този начин за организация на познавателната дейност прави езиковите уроци по-съдържателни, емоционално по-раздвижени за самите ученици. Знанията им са трайни, те са резултат от съзнателна самостоятелна или колективна дейност. Ролята на учителя е да поддържа интереса, да насърчава и насочва умело интелектуалните усилия на учениците, а не да поучава или пък да проверява и тренира механичната им памет.

Работата по групи е уместна и в определени моменти от уроците по четене. Например, във втори клас при темата “Поточе” – Ел. Пелин (във втория урок по темата) учениците от опитния клас бяха разпределени на групи, всяка от които следваше да работи по определена задача: 1. Нарисувайте поточето с думи, близки до употребените от Ел. Пелин. 2. Открийте в синонимния речник близки по значение думи на “игриво, бърливо, щастливо, сребристо” (поточе). 3. Заменете подчертаните думи в изразите “почивка не знае/и път си чертае...”, “... и нищо не спира/лудешкият му бяг” с близки по значение. Променя ли се настроението, представите, които

създава авторовият текст? 4. Подчертайте глаголните форми, употребени в стихотворението. Какви представи и настроение създават те? (Чие поведение напомня описаното от автора?) Така формулираните задачи са записани в работен лист, отпечатан за всяка група – за всеки ученик. По този начин се създава добра организация, обективира се познавателният труд, а оттам и очакваните отговори – те не са умозрителни, случайни или формални.

Естествено учителят следи и насърчава, подпомага наблюденията на учениците от всяка група, за да не се пренебрегне монолитността на художествения образ, на поетичния текст. Според читателските възможности на учениците от конкретния клас и водещата цел в дадения урок, учителят степенува задачите. Някои от тях (макар и формулирани и записани например на дъската) могат да останат без решение, а в други случаи те да се възложат за самостоятелно изпълнение от отделен ученик. Т. е. и в работата по групи следва да се съхрани читателската възприемателна индивидуалност, естествените различия в “сътворческото” възприемане, разбира се, такова, каквото то може да бъде и е реалност в условията на началното училище.

В уроците по литература (четене) задачите, които осигуряват

групово учене, се отнасят да техниката на четене, до интерпретаторското отношение на учениците към изучаваната творба; допринасят за обобщено и систематизирано знание за съответен жанр, подпомагат читателския вкус и култура на ученика. Тези задачи особено при учениците от III и IV клас, все по-често се отнасят до съпоставка между произведения с една и съща тематика; задачи, ориентирани обучаваните в творчеството на даден автор, в типични жанрово-стилистични характеристики, както и задачи, които осигуряват необходимото взаимодействие, сътрудничество между класното и извънкласното четене, от една страна, вътрешнопредметните връзки и, от друга – задачи и дейности, които изискват междупредметни взаимодействия с оглед общата образованост и подпомагат преди всичко езиковата социализация на учениците. В този смисъл е уместно комплексното планиране на учебно-възпитателния процес в даден клас, за да се използва интегративно-комплексната същност на познанието, на света, сред който расте и се развива ученикът. Затова целенасоченото, търсеното сътрудничество между урочните теми по български език и литература, по родинознание, музика, изобразително изкуство е важно условие в обра-

зователния процес. (Тук имаме предвид комплексно-интегралния подход и по посока на методическия инструментариум и организцията на учене.)

Например при темата "Запазване на българския народ" и подтемите – "Народни будители", "Народни будители в родния ни край" третокласниците* работят по групи. В благородна надпревара те събират информация от литературни източници, албуми, от историческите музеи в града. Всяка група се стреми да подготви съобщение по темата и подвъпросите ѝ, за да изненада съучениците си и да заслужи правото да участва с материала си в страничките на диплянката, която ще подготвят за приятели от друго селище, с които си кореспондират.

В изследвания на много автори се защитава идеята, че броят на групите за учене, съставът им се определя от учителя. Характерът на родноезиковото обучение в началните класове, респективно в опитните паралелки, както и иманентната същност на свързаната реч предполагат други дидактико-методически решения...

Тук бихме искали да споделим идеи и методически решения, които са свързани с мястото и възможностите на груповото учене

* 3б клас, II осн. базово у-ще, гр. Шумен, с учител – А. Веждарова

във връзка с развитието на учебната свързана реч. В тази насока определяща (за опитната ни работа) бе ролята на метода на моделирането и принципното изискване на речево-ситуативна ориентираност на детската свързана реч, за да се осигури комуникативната ѝ мотивираност и стойност.

Речево-ситуативните упражнения в обучението по български език и литература, както и в специалните уроци за развитие на речта дават изначална определеност, разпределеност на работата по групи. Речево-ситуативното упражнение по своята същност подказва вариантност, модификации на речева ситуация, която ученикът ще избере и във връзка с която ще построи своя езиков текст. И тъй като в началните класове речево-ситуативната ориентация на детската свързана реч е теоретична позиция и изискване към учителя преди всичко, за да доведе учениците по добри, комуникативно уместни резултати, очевидна е територията, в която следва да се прояви професионалната му съобразителност и подготовка: създаването и използването на учебни речеви ситуации. Те осигуряват възможност за внимание, индивидуална изява и помощ на отделния ученик; практически се изменя неговият статус в колектива, в

групата. Като работи по двойки, в група според общи интереси и желания при създаване на конкретно речево изложение, свързано със съответна речева ситуация, отделният ученик се включва в речевата дейност според мястото си в групата и при засилена групова сплотеност в хода на увлекателната съвместна работа. Обикновено в началото на урока групите получават обща задача, а след това в зависимост от изпълнението ѝ от една или друга група се дава диференцирана работа. В зависимост от темата и конкретните цели задачите в урока за развитие на речта следва да стимулират, да съхранят езиковата самоличност на индивида в ученическата група при гарантирана възможност за избор. Ако образователната цел е съставяне на текст приказка, защо темата, съдържанието ѝ (според учебната традиция) да са еднакви за всички ученици?! Освен това традиционната методика на подобни уроци лишава речевата дейност на обучаваните от ориентация в ситуацията на общуването, т. е. отсъства ясна комуникативна цел, определен адресат, а това обяснява неизразителността на продуцираното речево съобщение.

Груповото учене е уместна организационна форма при всяка от четирите фази на речевата дейност

– при ориентацията и планирането ѝ, както и при реализацията и контрола. В подкрепа на това наше твърдение ще предложим част от съдържанието на урок за развитие на свързаната устна реч. Темата е “Моят любим литературен герой”. Използва се един от часовете за извънкласно четене във втори клас с цел да се систематизират литературни знания и се приложат усвоени речеви знания и умения – жанр – приказка, описание, гатанка; умение за репродуциране на чужд текст. (Вж. Приложение № 1, зад. I, 1.1., 1.2. Работен лист.)

Въз основа на читателската подготовка, вкус и предпочитание се толерира речевата индивидуалност на второкласниците в края на учебната година, а също така се очертават възможните учебни групи. В тях ученикът ще се включи не по поръка на учителя, а на базата на самостоятелния си избор. (Вж. подсказаното чрез подусловията към I задача в Работния лист.) Затова и съставът на обособените работни групи е неравнотоен, с различен брой участници. В една от групите учениците съставят описание, в друга – използват изразните възможности на сбития или подробен преразказ с елементи на разсъждение, в трета – учениците се консултират и упражняват чрез пантомимично

действие да изпълнят задача на урочната тема, т. е. без външна реч; четирима съставят загадки, а две ученички – приятелки – се опитват в римувана реч да съставят своята загадка (Вж. Приложение № 2). Въпреки допуснатото разностилие речевата дейност на учениците има методически център – ориентиране и съобразеност с екстралингвистични фактори, които обезпечават изразителността на речевия продукт и то на достъпна практическа основа. Изборът, съобразеността на речевата дейност с възможна, но въображаема за условията на урока, речева ситуация, се стимулира чрез схемата-алгоритъм в Работния лист (Помни! – описвам; разказвам; “играя” – но с каква цел?, за кого и къде?)

Втората задача в работния лист по коментиранията урочна тема също дава възможност за работа по групи. Под ръководството на отговорник, посочен от учителя или избран от самите ученици в гру-

пата, се обсъждат устните отговори и обосновано се защитава мнението на групата за класацията на участвалите в състезанието по темата.

Ученето по групи, умело съчетано с фронтална и индивидуална работа особено в началните класове, допринася за социализация на учениците, развива чувството им за отговорност, формират се умения за познавателен труд. Почти е изключена възможността за бездействие. Увлечени от благороден стремеж да се представят по-добре, да изпреварят другите групи, учениците работят при висока степен на самостоятелност в условия на доверие и взаимопомощ. Важно е да подчертаем, че груповата организация в урока, прилагана умело и с разумна мяра, играе дисциплинираща роля; усвояват се знания и умения за контрол и самоконтрол; влияе върху цялостното личностно развитие на малкия ученик.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бижков, Г. Реформаторска педагогика. С., Просвета, 1994.
2. Виноградова, М. Д., И. Б. Первин. Коллективная познавательная деятельность и воспитание школьников. М., Просвещение, 1977.
3. Лийметс, Х. Й. Групповая работа на уроке. М., 1975.
4. Колева, В. Помагало по методика на обучението по български език и литература (четене) – I – IV клас. Шумен, 1994.
5. Радев, Р. и др. Групова работа на учениците от III клас в учебно-възпитателния процес. С., 1988.

РАБОТЕН ЛИСТ

Ученици, през изминалите учебни дни вие научихте много и полезни неща... Ваши добри приятели и съветници бяха умните, смели герои от книгите. Кой герой обикнахте за цял живот? Защо? С какво той спечели сърцата ви?

I задача. РАЗКАЖИ УСТНО ЗА ЛЮБИМИЯ СИ ГЕРОЙ, НО ТАКА, ЧЕ СЛУШАТЕЛИТЕ ТИ ДА ПОЖЕЛАЯТ "ДА СЕ СРЕЦНАТ С НЕГО".

Ученици, представете си, че говорите за любимия си герой пред децата от детската градина (пред първокласници или че участвате в програмата на утрото ни в края на учебната година).

При затруднение използвайте следните въпроси.

1. КАК ДА ПРЕДСТАВЯ ГЕРОЯ, ЧЕ ДА РАЗВЪЛНУВАМ СЛУШАТЕЛИТЕ СИ И ДА СЪБУДЯ ЧИТАТЕЛСКИТЕ ИМ ИНТЕРЕСИ?

Например:

- като го опиша с думи;
- като съставя загадка за него;
- като разкажа интересен момент от живота му;
- като "изиграя" негова постъпка, разказана в книгата...

2. ОТ ЧИЕ ИМЕ МОЖЕ ДА ГОВОРЯ ЗА ЛЮБИМИЯ СИ ГЕРОЙ?

ПОМНИ!

{	ОПИСВАМ	↔	{	
	РАЗКАЗВАМ			С каква цел?
	"ИГРАЯ"			За кого?
			Къде?	

II задача. ДОКАЖИ МНЕНИЕТО СИ ЗА КЛАСАЦИЯТА В СЪСТЕЗАНИЕТО "КОЙ ПО-СПОЛУЧЛИВО ЩЕ ПРЕДСТАВИ СВОЯ ЛЮБИМ ГЕРОЙ" КАТО ИЗПОЛЗВАШ СЛЕДНАТА ТАБЛИЦА.

Име на класира- лия се	Пролича ли защо, с каква цел говори?	За кого, пред кого говори?	Къде говори?
I място _____			
II място _____			
III място _____			

Приложение № 2

Ний сме весели хлапета.
Вършим пакости завчас.
И добрата леля Грета
понапати си от нас.

Къпим се в реката,
бием се с децата...
На училище не ходим,
а по улиците бродим.

Дигне ли се олелия,
знайте, че я правим ние.
Градът от нас няма покой
вършим пакости безброй.

Бистра П.
Наталия В.

**WORK IN GROUPS AND STUDENTS'
VERBAL CREATIVITY IN 1ST TO 4th FORMS**

Valentina Koleva

Summary

The survey represents some methodological ideas and results that prove the opportunities the group work and work in pairs could offer for the students' motivation and involvement in acquiring the knowledge and skills for composing comprehensible and communicative verbal texts.